

รัฐสมัยใหม่ - ชุมชน - โจร - การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

โตม ไกรปรกรณ์*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐสมัยใหม่-ชุมชน-โจร-การจัดการทรัพยากรธรรมชาติว่ารัฐสมัยใหม่-ชุมชน-โจร-การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร

ข้อคิดสำคัญที่ได้จากการพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้ง 4 ประเด็นคือ ในมุมมองของชุมชนท้องถิ่นอาจกล่าวได้ว่า รัฐสมัยใหม่อาจเปรียบได้กับ "โจร" ที่ปล้นสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากรัฐสมัยใหม่จัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐ และมีการเบียดขับไม่ให้ชุมชนท้องถิ่นและผู้คนที่รัฐนิยามว่าเป็นคนอื่น ไม่ใช่ไทย และ "คนจน" สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งต่างจากลักษณะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามจารีตประเพณีของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่ได้นำไปสู่การที่คนซึ่งถูกเบียดขับไม่ให้เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติกระทำการโจรกรรม หรืออาชญากรรม เพื่อสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามจารีตประเพณีของชุมชนท้องถิ่น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

บทความนี้เป็นความพยายามที่จะพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 4 สิ่งได้แก่ รัฐสมัยใหม่-ชุมชน-โจร-การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าหากลองเชื่อมโยง 4 สิ่งนี้เข้าด้วยกัน จะทำให้สามารถเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ปรากฏในช่วงเวลานี้ เช่น ความไม่สงบในภาคใต้ หรือการคัดค้านโครงการของรัฐ เช่นการคัดค้านโครงการท่อก๊าซที่จะนะ สงขลา ได้ในระดับหนึ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งจะเป็นการสร้างคำอธิบายประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ที่มาจากการเชื่อมโยง 4 สิ่งที่กล่าวแล้วให้เกิดเป็น “ประวัติศาสตร์”¹ (ขอเน้นว่าคำอธิบายที่จะได้จากการเชื่อมโยงของผู้เขียนเป็นเพียงมุมมองหรือแง่มุมของประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ข้อสรุปหรือคำตอบสุดท้ายที่เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อันแน่นอนตายตัว มีหน้าซ้ำอาจเป็นเพียงคำอธิบายที่ไม่เข้าท่า ไร้สาระ หากเทียบกับงานประวัติศาสตร์หรือคำอธิบายของนักวิชาการเลื่องชื่อ)

1. ความรับรู้ว่าด้วย “โจร” ของสังคมไทยสมัยใหม่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้อธิบายว่า “โจร น. ผู้ร้ายที่ลักขโมยหรือปล้นสะดมทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นต้น”² และได้นิยามคำที่มีความสัมพันธ์กันคือ “โจรกรรม” ซึ่งหมายถึง “การลัก, การขโมย, การปล้น”³

หากมองในแง่ของความเป็นเกมของภาษา โดยลองไล่คำที่เกี่ยวข้องกับคำว่าโจรและโจรกรรมจะพบว่า พจนานุกรมฉบับนี้ได้นิยามว่า “ขโมย” หมายถึง “น. ผู้

¹ โปรดดูคำอธิบาย “ประวัติศาสตร์” ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 3-7.

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 329.

³ เรื่องเดียวกัน.

ลักทรัพย์ ก., โดยปริยายหมายความว่าลอบทำในสิ่งที่ตนไม่มีสิทธิ์หรือไม่ได้รับอนุญาต⁴ และ “ปล้น” หมายถึง “ก. ใช้กำลังลอบมาหักโหมแย่งชิงเอาโดยไม่รู้ตัว”⁵

กล่าวอย่างรวบรัดจากนิยามของคำต่าง ๆ ที่กล่าวมาได้ว่า ในความรับรู้อย่างเป็นทางการของสังคมในต้นทศวรรษที่ 2540 นั้น “โจร” หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคล⁶ ที่แย่งชิงทรัพย์สินของผู้อื่นที่ตน/พวกตนไม่มีสิทธิ์ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจจะมีการใช้กำลังเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน อนึ่งควรกล่าวด้วยว่า นิยามใน *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* มีร่องรอยของการสืบทอดความรับรู้อย่างเป็นทางการว่าด้วย “โจร” ของสังคมในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นช่วงต้นของรัฐและสังคมสมัยใหม่ ดังปรากฏว่า พจนานุกรม (ร.ศ. 120) ฉบับกรมศึกษาธิการได้นิยามว่า “โจระ” หมายถึง “ขโมย, คนปล้น, คนลัก, คนตีชิง, คนวิ่งราว”⁷ ส่วน “ขโมย” หมายถึง “ลัก, ฉ้อ”⁸ และ “ปล้น” หมายถึง “พวกผู้ร้ายทำข่มเหงเจ้าเรือน แล้วแย่งชิงหยิบฉวยสิ่งของไป”⁸

ในด้านหนึ่งหากพิจารณาโดยอิงกับวิชาการของโลกสมัยใหม่ในแขนง “อาชญวิทยา” (Criminology) ซึ่งเป็นวิชาการที่อาศัยหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ และอยู่ในกรอบของกฎหมายอาญา อันเป็นฐานคิดและกลไกในการจัดระเบียบสังคม/รัฐสมัยใหม่ อาจกล่าวได้ว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “โจร” และ การ

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165-166.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 675.

⁶ ที่ใช้คำว่ากลุ่มบุคคล เนื่องจากใน *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542* มีการอธิบายถึงคำว่า “ปล้นทรัพย์” โดยกล่าวว่าเป็นชื่อความผิดทางอาญาสถานหนึ่ง ที่ผู้ชิงทรัพย์ร่วมกันกระทำความผิดตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป

⁶ *พจนานุกรม (ร.ศ. 120) ฉบับกรมศึกษาธิการ* (กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2541), หน้า 80.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

กระทำของโจรที่เรียกว่า “โจรกรรม” อยู่ในข่ายของการเป็น “อาชญากร” และการกระทำ “อาชญากรรม” ซึ่งเป็นสถานะหรือสภาวะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะตัวแทนของรัฐสามารถดำเนินการบังคับหรือลงโทษให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย⁹

ขณะเดียวกันถ้าพิจารณาอย่างไม่อิงกับวิชาการด้านอาชญาวิทยา ซึ่งเป็นวิชาที่เกิดขึ้นและพัฒนาในสังคมตะวันตกในช่วงประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 และมีการนำเข้ามาในสังคมไทย โดยพิจารณาจากทัศนหรือความเข้าใจเกี่ยวกับโจรของชนชั้นนำไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่าทัศนหรือความเข้าใจของชนชั้นนำสมัยแรกเริ่มของการเป็นรัฐ/สังคมสมัยใหม่ มีความสอดคล้องหรือมีลักษณะร่วมกันกับวิธีคิดแบบอาชญาวิทยา ดังปรากฏว่าในความรับรู้ของชนชั้นนำไทย หรืออาจหมายรวมว่าเป็นความรับรู้ของสังคมไทยในเวลานั้น มีการให้ความหมายของ “โจร” “ผู้ร้าย” และ “นักเลง” โดยมีนัยะที่ทับซ้อนกัน ทั้งที่ “โจร” และ “ผู้ร้าย” มีความหมายเชิงลบ คือหมายถึง คนไม่ดี ไม่มีศีลธรรม ในขณะที่ “นักเลง” มีความหมายเชิงบวก คือหมายถึงคนที่รักชอบอะไรเป็นอย่าง ๆ ไป หรือคนเก่ง คนเข้มแข็ง ผู้มีใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย และมีเพื่อนฝูงมาก¹⁰ โดยที่แนวทางปฏิบัติของรัฐในช่วงหลังการปฏิรูปการปกครอง 2435 ดำเนินไปในลักษณะของการป้องกันและปราบปรามโจรเพื่อจัดการปัญหาความไม่สงบสุขของท้องถิ่นต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการกระทำของโจรผู้ร้าย (โจรกรรม) อย่างไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายของบ้านเมืองผ่านกลไกของรัฐอย่างจริงจัง¹¹

หากกล่าวตามฐานคิดทางประวัติศาสตร์แบบอนุกรมต่อเนื่องของเวลาตามลำดับก่อนหลัง ก็ต้องกล่าวว่าทัศนหรือความเข้าใจของชนชั้นนำ รวมทั้งแนวทาง

⁹ ประธาน วัฒนาวณิชย์, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา* (กรุงเทพฯ: ประกายพริก, 2546), หน้า 10.

¹⁰ พีรศักดิ์ ชัยได้สุข, “โจรในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการปกครองรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 9-12.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-175.

ปฏิบัติเกี่ยวกับ “โจร” ของรัฐในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรากฐานทางความคิดที่ได้คลี่คลายมาสู่การอธิบาย หรือความเข้าใจแบบอาชญาวิทยาซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการนำเข้ามาจากสังคมตะวันตก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่กล้าที่จะฟันธงว่าจะจะเป็นไปในทิศทางที่เพิ่งกล่าว เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ด้านอาชญาวิทยาเพียงพอ และวิธึคิดเกี่ยวกับโจรทั้ง 2 ลักษณะอาจจะไม่เป็นไปตามอนุกรมของเวลาแบบที่กล่าว

2. รัฐสมัยใหม่: รูปแบบ ฐานคิด และความสัมพันธ์กับชุมชน

อาจกล่าวได้ว่ารัฐสมัยใหม่มีลักษณะสำคัญ ๆ ที่ต่างจากรัฐแบบจารีต คือรัฐสมัยใหม่มีการจัดรูปแบบที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1. มีประชากร 2. มีดินแดนที่แน่นอน (ตัวตนทางภูมิศาสตร์) 3. มีรัฐบาล 4. มีอำนาจอธิปไตย โดยที่อาจขยายความต่อไปได้ว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้ง 4 ส่วนมีความสัมพันธ์ยึดโยงกันด้วยสิ่งยึดอย่างน้อย 2 สิ่งด้วยกัน ได้แก่ การมีกฎหมายเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวส่วนต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่งคือ สภาวะการเป็น “นิติรัฐ”¹² และการมี “ชาติ” อันเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น ระบบการศึกษาสมัยใหม่ หรือการผลิตหนังสือและตำราจำนวนมากพอสมควรด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์ เพื่อเผยแพร่หรือสร้างสำนึกว่าด้วยความเป็นชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกที่ไม่เคยเห็นหน้าค่าตา หรือรู้จักกันมาก่อน และมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ให้เกิดขึ้นในจินตนาการของกลุ่มคน ที่เป็นประชากร

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹² คำอธิบายว่าด้วยรัฐสมัยใหม่และองค์ประกอบของรัฐสมัยใหม่ทั้ง 4 ประการเป็นสิ่งที่คุ้นคุ้นตาสำหรับนักเรียน นักศึกษา และนักวิชาการในปัจจุบัน เนื่องจากมีอยู่ในหนังสือรัฐศาสตร์ขั้นพื้นฐานทั่วไป สำหรับส่วนที่ขยายความคือการเป็น “นิติรัฐ” ผู้เขียนกล่าวโดยอิงกับคำอธิบายของ สมเกียรติ วันทะนะ, โปรดดู สมเกียรติ วันทะนะ, “รัฐไทย: นามธรรมและรูปธรรม,” รัฐศาสตร์สาร 14: 3-15: 1 (กันยายน 2531-เมษายน 2532): 186-203.

ของรัฐ ทำให้เกิดสำนึกความเป็นเอกภาพของประเทศชาติที่ตน หรือพวกตนเป็นหนึ่งในสมาชิก¹³

ควรกล่าวด้วยว่ารัฐสมัยใหม่ที่อาศัยกฎหมายและ “ชาติ” รวมไปถึงความรู้แบบตะวันตกอย่างความรู้ทางภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โบราณคดี ฯลฯ และกลไกอื่น ๆ โดยเฉพาะระบบราชการและระบบการศึกษาสมัยใหม่เป็นสิ่งสำคัญในการสถาปนารัฐขึ้นมา¹⁴ มีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ การจัดการบริหารสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างส่วนต่าง ๆ ภายในรัฐเป็นไปแบบสมบูรณาญาสิทธิ (absolutism) ที่มีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐบาลส่วนกลาง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ รัฐบาลกลางอยู่ในฐานะสิ่งที่มีอำนาจสูงสุด (ใหญ่สุด) และเป็นผู้กำหนดสถานะของบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ว่าอะไรอยู่เหนืออะไร ใครควรได้หรือไม่ควรได้อะไร สิ่งใดมีหน้าที่อะไร สัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างไร¹⁵

การจัดการบริหารสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างส่วนต่าง ๆ ของรัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิที่รวมศูนย์อำนาจที่รัฐส่วนกลาง หากพิจารณาจากรูปแบบของการ

¹³ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London and New York: Verso, 1983).

¹⁴ โปรดดูหนังสือที่อ้างในเชิงอรรถที่ 13; Thongchai Winichakul, *Siam Mapped: A History of Geo-body of a Nation* (Honolulu: University of Hawaii Press, 1994); Maurizio Peleggi, *The Politics of Ruins and Business of Nostalgia* (Bangkok: White Lotus, 2002); ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *100 ปีแห่งการปฏิรูประบอบราชการ: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2541).

¹⁵ ผู้เขียนประมวลจาก เกษียร เตชะพีระ, “วัฒนธรรมการเมืองอำนาจนิยม ปฏิบัติกรปฏิรูปภายใต้ระบอบทักษิณ,” ใน *อุ้มทนายสมชาย นิละไพจิตร บทสะท้อนวัฒนธรรมอำนาจนิยมในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: คณะทำงานปกป้องนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน, 2547), หน้า 3-24; ธิดา สารยา, *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2539), หน้า 21-28, 50-61; ธเนศวร์ เจริญเมือง (บรรณาธิการ), *เลือกตั้งผู้ว่า* (เชียงใหม่: โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536), อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องจากคำอธิบายที่ได้จากการประมวลเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนี้ ไม่เกี่ยวกับทั้ง 3 ท่านที่ได้กล่าวมา

ปกครองของรัฐไทยที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์นับตั้งแต่มีการสถาปนารัฐสมัยใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อาจจำแนกอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) ช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิ (รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) ซึ่งรัฐยังไม่ใช้รัฐชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) แต่เป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิที่เลือกสร้างความทันสมัยบางด้านและไม่เสริมสร้างความทันสมัยบางด้าน ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการขัดขวางการเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่¹⁶ โดยเป็นที่น่าสังเกตว่าแกนกลางหรือหัวใจของการรวมศูนย์อำนาจของรัฐในช่วงเวลานี้อยู่ที่พระมหากษัตริย์¹⁷

2) ช่วงรัฐประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นช่วงเวลาของรัฐได้เปลี่ยนแปลงสู่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย อันถือได้ว่าเป็นอุดมการณ์ของรัฐชาติสมัยใหม่ของโลกตะวันตก โดยที่การรวมศูนย์อำนาจของรัฐอยู่ที่ระบบราชการและระบบการเมืองแบบรัฐสภา ในฐานะตัวแทนของประชาชนที่มาจากการเลือกตั้ง¹⁸

กล่าวคือ แม้ว่ารูปแบบการเมืองการปกครองในช่วงการเป็นรัฐสมัยใหม่ที่กินเวลากว่า 100 ปีจะมีการเปลี่ยนแปลงจากการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งในแง่มุมมองของอุดมการณ์และความคิดของระบบการเมืองทั้ง 2 แบบมีส่วนที่ต่างกัน (ขอไม่อภิปรายเรื่องนี้เพื่อไม่ให้บทความยาวเกินไป และผู้สนใจสามารถอ่านได้จากหนังสือว่าด้วยอุดมการณ์หรือลัทธิทาง

¹⁶ เกษียร เตชะพีระ, "คำตาม," *ฟ้าเดียวกัน* 1:3 (กรกฎาคม-กันยายน 2546), หน้า 138. ข้อเขียนชิ้นนี้เป็นข้อเขียนที่เกษียรเขียนเพื่อเป็นคำตามให้แก่บทความของเบนเนดิกต์ แอนเดอร์สัน ดังนั้นการอธิบายเกี่ยวกับรัฐสมบูรณาญาสิทธิที่ว่าไม่ใช้รัฐชาติสมัยใหม่อย่างใดวรรดรัสและรายละเอียด โปรดดู เบนเนดิกต์ อาร์. โอ. จี แอนเดอร์สัน (เขียน), "ศึกษารัฐไทย: วิชาภักดิ์ศึกษา," คาริน อินทร์เหมือน (แปล), *ฟ้าเดียวกัน* 1:3 (กรกฎาคม-กันยายน 2546): 105-137.

¹⁷ เออิจิ มูราซิม่า (เขียน), "อุดมการณ์แห่งรัฐไทยสมัยใหม่," เกริยงคักดี เซซุพัฒนาวิช (แปล), *รวมบทความประวัติศาสตร์* ฉบับที่ 13 (2534): 84-105.

¹⁸ โปรดดู Fred W. Riggs, *Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Policy* (Honolulu: East-West Center Press, 1966); ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *100 ปีแห่งการปฏิรูประบบราชการ: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง*.

การเมือง) แต่ทว่าการจัดการสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐกับองค์กรประกอบต่าง ๆ ของรัฐเป็นไปในลักษณะของการจัดการแบบรวมศูนย์ โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสมัยใหม่กับชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งผู้คนในรัฐเป็นไปในลักษณะที่มีการสร้างสำนึกว่าด้วยความเป็นชาติไทย ที่สมาชิกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้เงื่อนไขของการมีเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ และลักษณะทางวัฒนธรรมแบบเดียวกัน โดยมีการจำแนกให้คนที่มีเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากที่รัฐกำหนดเป็นคนอื่น (the other) ไม่ใช่ไทย อันนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับคนที่ไม่ใช่ไทยตามเกณฑ์จำแนกของรัฐ ในขณะที่โดยข้อเท็จจริงขั้นพื้นฐาน และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ในรัฐไทยจะพบว่าชุมชนต่าง ๆ ประกอบด้วยคนหลากหลายเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ที่อยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์ ตลอดจนการปรับตัวเข้าหากันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่ปรากฏอย่างชัดเจน และความหลากหลายของกลุ่มคนสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกเบียดขับจากรัฐหรือสังคมที่รัฐสมัยใหม่กระทำ

กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างรัฐสมัยใหม่กับชุมชนท้องถิ่นเป็นการสร้างขึ้นในรูปของ "จินตนากรรมชาติที่ไม่เป็นชุมชน" ซึ่งลักษณะความเป็นชุมชนที่หลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อันเป็นลักษณะพื้นฐานของชุมชน ได้ถูกลดทอนและทำให้หมดไป¹⁹ [ควรกล่าวด้วยว่าการลดทอนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของชุมชนท้องถิ่นให้เป็น "ชาติ" อันเป็นชุมชนของคนไทย (ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมแบบไทย) เพียงพวกเดียวโดยที่กลุ่มคนที่ไม่ใช่ไทยได้ถูกจำแนกให้แปลกแยกในฐานะ "คนอื่น" และถูกเบียดขับโดยรัฐ/สังคมได้ก่อตัวขึ้นในช่วงต้น

¹⁹ ไบรด์ลิว เกษียร เตชะพีระ, *จินตนากรรมชาติที่ไม่เป็นชุมชน: คนชั้นกลางลูกจีนกับชาตินิยมโดยรัฐของไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาและฝึกอบรมนักข่าว หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, 2537); สายชล สัตยานุรักษ์, *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545); สายชล สัตยานุรักษ์, *สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชน" ของชาวสยาม* (มปท.: มปพ., 2545) (เอกสารอัครา).

รัตนโกสินทร์อันเป็นช่วงปลายของการเป็นรัฐ/สังคมแบบจารีต และปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลของการดังกล่าว ได้แก่ความพยายามที่จะหาตำแหน่งแห่งที่/อัตลักษณ์ของสยามรวมทั้งวิถีคิดแบบตะวันตก²⁰]

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสมัยใหม่กับผู้คน/ประชาชนของรัฐนั้นสัมพันธ์ภาพระหว่างรัฐกับประชาชนถูกกำหนดไว้ในลักษณะที่กำหนดให้ผู้คนหรือที่เรียกกันในภาษาปัจจุบันว่า “ประชาชน/พลเมือง/ราษฎร” (ซึ่งหากพิจารณาในระดับความหมายของคำแต่ละคำ จะพบว่ามียุทธะที่ต่างกันในแต่ละของตำแหน่งแห่งที่และสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจที่ผู้คนที่ถูกกล่าวถึงพึงมีหรือสัมพันธ์กับรัฐ อย่างไรก็ตามขอไม่ขยายความเพราะมีงานเขียนจำนวนหนึ่งที่อธิบายความแตกต่างของ “ประชาชน” “พลเมือง” “ราษฎร” ไว้อย่างดีแล้ว²¹ ในที่นี้ขอใช้คำเหล่านี้ในความหมายอย่างกว้าง ๆ คือหมายถึงผู้คนทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่กลุ่มคนหรือชนชั้นที่มีสถานะพิเศษทางสังคม-การเมืองและอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ) อยู่ในฐานะของหน่วยทางสังคม-การเมืองระดับเล็กที่สุดที่เป็นส่วนหนึ่งในองค์กรประกอบของรัฐ และมีสถานะเป็นทรัพยากรมนุษย์หรือปัจจัยการผลิตและทำหน้าที่ฟันเฟืองในการผลักดันให้ “ชาติ” ก้าวไปในทิศทางที่รัฐกำหนดหรือปรารถนา²²

²⁰ ไพรตดู ทวีศักดิ์ เผือกสม, “ชาติพันธุ์วรรณนาในจารีกวัดพระเชตุพน: บูรพาคติศึกษา, ภาพตัวแทนของความรู้ และการเขียนตะวันตกของไทย,” *รัฐศาสตร์สาร* 22:2 (2544): 28-92; Thongchai Winichakul, “The Others Within: Travel and Proto-Ethnography in Siam 1880-1920,” in Andrew Turton (ed.), *Civility and Savagery: Social Identity in Tai States* (London: Curzon Press, 2000), pp. 38-62.

²¹ ไพรตดู อเนก เหล่าธรรมทัศน์, *การเมืองของพลเมือง: สู่อสังหาริมทรัพย์*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ, คบไฟ, 2543).

²² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “การเกิดแนวคิด ‘หน้าที่พลเมือง’ ในรัฐไทยสมัยใหม่,” *รัฐศาสตร์สาร* 14:3-15:1 (กันยายน 2531-เมษายน 2532): 204-227; สายชล สัตยานุรักษ์, *สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม*, หน้า 168-177.

ควรกล่าวด้วยว่าในส่วนของกลุ่มคนที่ (ถูก) จำแนกหรือขึ้นป้ายว่าเป็น “ประชาชน/ราษฎร/พลเมือง” นั้น มีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐสมัยใหม่กับประชาชน ดังเห็นได้จากกรณีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กรณีเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 การผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 (ทั้งนี้ผู้เขียนไม่ได้หมายรวมถึงการเคลื่อนไหวในระดับท้องถิ่นอีกจำนวนมาก ซึ่งหากรวมการเคลื่อนไหวระดับท้องถิ่นจะยิ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างยิ่งยวดในการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน ขณะเดียวกันผู้เขียนไม่ได้หมายความว่ากระแสทิศทางการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐสมัยใหม่กับประชาชน จะดำเนินจากปี 2475-14 ตุลาคม 2516-17-20 พฤษภาคม 2535-รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน 2540 ไปในทิศทางที่กล่าวมาเพียงทิศทางเดียว หากแต่คงจะมีกระแสหรือทิศทางของความพยายามเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน ที่อธิบายได้ในลักษณะที่ต่างจากที่กล่าว ดังเช่นที่ ธงชัย วินิจจะกุล ได้อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย โดยชี้ว่าประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทยมีหลายกระแสที่ปะทะประสานซ้อนทับกัน²³ อย่างไรก็ตามในที่นี้ขอกกล่าวถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนเพียงกระแสเดียว ด้วยข้อจำกัดของเวลาและไม่ให้บทความนี้เยิ่นเย้อเกินควร)

²³ ธงชัย วินิจจะกุล, “ชัยชนะของเสรีประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง,” (เอกสารอัครเสนา); เท่าที่ผู้เขียนทราบบทความของธงชัย วินิจจะกุลชิ้นนี้กำลังจะตีพิมพ์ในหนังสือที่กำลังอยู่ระหว่างตั้งชื่อ โดยมีชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นบรรณาธิการของหนังสือเล่มที่กล่าว ผู้เขียนได้อ่านบทความของธงชัย วินิจจะกุล เนื่องจากธงชัย วินิจจะกุลได้เสนอข้อเขียนและข้อคิดในรายการประวัติศาสตร์เสนาที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม 2547 ด้วยข้อจำกัดของบทความและไม่ให้ผู้อ่านสับสน ประกอบกับผู้เขียนเกรงใจอย่างสูงคือ ดร. ธงชัย วินิจจะกุล ขอให้ผู้อ่านโปรดติดตามบทความของ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล ซึ่งคงจะเผยแพร่อย่างเป็นทางการในเวลาไม่นานนี้ การกล่าวถึงบทความที่ยังไม่เผยแพร่นี้ผู้เขียนไม่ได้กระทำการใด ๆ ที่น่าจะอยู่ในข่ายของการละเมิดลิขสิทธิ์ของ ดร. ธงชัย และขอให้ ดร. ธงชัย คิดว่าเป็นวิทยาทานต่อผู้เขียนในการเขียนบทความชิ้นนี้

อย่างไรก็ดีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐสมัยใหม่กับประชาชนโดยภาพรวมแล้ว สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประชาชนภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่ได้คลี่คลายไปในทิศทางของการเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสิทธิอำนาจมากกว่าที่เป็นอยู่ในช่วงรัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และรัฐถูกจำกัดอำนาจลง หากแต่รัฐกลับขยายอำนาจแบบรวมศูนย์ในลักษณะของการเป็นรัฐราชการได้สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับที่สัมพันธภาพในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ก็เป็นไปในทิศทางที่ประชาชนมีสิทธิอำนาจตามรูปแบบของระบบเสรีประชาธิปไตย รวมถึงมีบทบาทในการควบคุมและกำหนดทิศทางของรัฐ แต่ก็เป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ จนกระทั่งมีการเรียกร้องและต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่ให้สิทธิอำนาจแก่ประชาชน จำกัดบทบาทของรัฐอีกครั้งหนึ่งในปี 2535 อันมีผลสืบเนื่องมาถึงการผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน 2540 โดยที่สัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างรัฐสมัยใหม่กับประชาชน นับตั้งแต่พ.ศ. 2535 เรื่อยมาถึงการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาโดยละเอียดต่อไป ว่าจะเป็นไปได้ในรูปแบบของการเป็นประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วมหรือไม่ อย่างไร และจะเป็นไปในทิศทางใดในระยะยาว²⁴ (มีข้อสังเกตว่านักวิชาการหลายท่านอธิบายไว้ตรงกันว่า สัมพันธภาพระหว่างรัฐสมัยใหม่กับประชาชนภายใต้การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนมาเกือบ 1 ทศวรรษ รัฐยังคงเป็นรัฐรวมศูนย์ เพียงแต่เปลี่ยนศูนย์ควบคุมจากกลุ่มข้าราชการเป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ไม่กี่กลุ่ม²⁵)

ภายใต้ฐานคิดและปฏิบัติการในการจัดการสัมพันธภาพระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นและประชาชนแบบรวมศูนย์อำนาจ ที่รัฐและรัฐเป็นผู้บริหารจัดการชุมชน

²⁴ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย: แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย* (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาและฝึกอบรมนักข่าว หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, 2538), หน้า 26-41; นายแพทย์เวง โคจิราวการ, "การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประชาชน," ใน อมร รัชกาลัตย์ (บรรณาธิการ), *การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท, 2544).

²⁵ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ), *วาทันท์กษิณ* 2 (กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน, 2547).

และผู้คนผ่านกลไกของรัฐ เช่น ระบบราชการ ระบบการศึกษา ฯลฯ รวมทั้งกฎหมาย ซึ่งเป็นข้อกำหนดของรัฐ เป็นที่เข้าใจได้ว่า “โจร”/“อาชญากร” เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของรัฐ เช่นเดียวกับที่ “โจรกรรม”/“อาชญากรรม” ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของรัฐ ทั้งในด้านที่ว่าโจรหรืออาชญากรกระทำการอันก่อให้เกิดปัญหาความไม่สงบสุขของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ และเป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งปัญหาประการแรกถือได้ว่าอยู่ในขอบข่ายของพันธกิจที่รัฐสมัยใหม่ทั้งในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราชย์และช่วงประชาธิปไตยกล่าวไว้ในฐานะสัญญาประชาคม²⁶

ส่วนอีกแง่มุมหนึ่งนั้น โจรเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำหายหรือต่อต้านอำนาจรัฐโดยตรง รวมไปถึงการมีส่วนเกี่ยวข้องกับอำนาจท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ฯลฯ ตลอดจนการที่นักเลงโตหรือหัวหน้าโจรอยู่ในฐานะผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

²⁶ จากการศึกษาเกี่ยวกับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-4 ของจีรพล เกตุจุมพล พบว่า พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเขียนและชำระโดยชนชั้นนำสมัย สมบูรณาญาสิทธิ (การขึ้นป้ายสมัยสมบูรณาญาสิทธิเป็นสิ่งที่ไม่เขียนกระทำ ไม่ใช่สิ่งที่จีรพลเขียนในวิถยานพนธ์ของเขา) มีการกล่าวถึงการอธิบายการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารด้วยแนวคิด “อเนกชนนิกสโมสรรสมมติ” คืออธิบายว่าเหล่าเสนาประชา ราชกรเป็นผู้เลือกพระมหากษัตริย์ขึ้นเป็นผู้ปกครอง ซึ่งการอธิบายในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดใน *หนังสือไตรภูมิ* ซึ่งสมบัติ จันทรวงศ์ ได้อธิบายว่าการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์โดยการเลือกของประชาชนที่ปรากฏใน *หนังสือไตรภูมิ* มีลักษณะของการทำสัญญาประชาคมระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน โปรดดูรายละเอียดของสิ่งที่กล่าวมาใน จีรพล เกตุจุมพล, “การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขององค์ความรู้ของกลุ่มชนชั้นนำสยามรุ่นใหม่ พ.ศ. 2367-2468 (ศึกษากรณีการชำระพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่1-4),” (วิถยานพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), และ สมบัติ จันทรวงศ์, *บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ: คมไฟ, 2540) สำหรับสัญญาประชาคมระหว่างรัฐกับประชาชนในช่วงการปกครองแบบประชาธิปไตย พบได้จากแถลงการณ์ต่าง ๆ ของรัฐบาลต่อรัฐสภาและประชาชน

ซึ่งมักจะปรากฏว่าอำนาจท้องถิ่นได้ทำลายหรือขัดขวางอำนาจรัฐส่วนกลางทำให้
อำนาจรัฐไม่สามารถแผ่ขยายและรวมศูนย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁷

3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สำหรับกรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่นั้น กล่าวได้ว่า
รัฐสมัยใหม่ในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราช์จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2500 ได้จำแนกพื้นที่ของรัฐ
ออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ 1) พื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งหมายความถึงป่าและภูเขา 2) พื้นที่
ทางวัฒนธรรม ได้แก่ หมู่บ้านและเมือง โดยที่การจำแนกพื้นที่ในลักษณะที่กล่าวเป็น
วิธีที่สืบเนื่องมาจากวิถีคิดของรัฐสมัยจารีต หากแต่วิถีคิดเกี่ยวกับพื้นที่ของรัฐสมัย
ใหม่มีความสลับซับซ้อนกว่าวิถีคิดของรัฐสมัยจารีต ในแง่ที่ว่า การจำแนกพื้นที่ของ
รัฐสมัยใหม่ยังมีการจำแนกพื้นที่ในอีกลักษณะหนึ่งที่จำแนกพื้นที่ของรัฐเป็น 2
ประเภทได้แก่ 1) พื้นที่สาธารณะ ซึ่งรัฐเป็นเจ้าของและดูแลจัดการเพียงผู้เดียว
2) พื้นที่ส่วนตัว อันเป็นพื้นที่ที่รัฐอนุญาตให้บุคคลครอบครองเป็นเจ้าของ และสามารถ
จัดการทุกอย่างในพื้นที่ได้เกือบจะเบ็ดเสร็จ โดยที่การจำแนกพื้นที่แบบหลัง
จะซ้อนทับกับวิธีการจำแนกพื้นที่แบบแรก อันมีผลให้พื้นที่ทางธรรมชาติและพื้นที่
ทางวัฒนธรรมถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สาธารณะภายใต้อำนาจของรัฐ และพื้นที่ส่วน
ตัวภายใต้การจัดการของบุคคล

หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าวิถีคิดอันสลับซับซ้อนของรัฐสมัยใหม่ทำให้รัฐ
สามารถรวมศูนย์อำนาจในการจัดการพื้นที่ของรัฐ ทั้งส่วนที่เป็นพื้นที่ทางธรรมชาติ

²⁷ พีรศักดิ์ ชัยได้สุข, เรื่องเดิม, หน้า 83-128; โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการปะทะ
สังสรรค์ระหว่างอำนาจท้องถิ่นกับอำนาจส่วนกลาง ใน คมเนตร ญาณโสภณ, "อำนาจท้องถิ่นแบบ
จารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องถิ่นในยุคเหตุนานาชาติ," (วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534); สินธุ์ชัย
ศุภรเสพย์, "บทบาทของ 'เจ้าพ่อ' ในการเมืองไทย พ.ศ. 2517-2535," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

และพื้นที่ทางวัฒนธรรมผ่านการจำแนกให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว²⁸ มีข้อสังเกตว่าวิธีจำแนกพื้นที่ของรัฐสมัยใหม่ในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช์ถึง พ.ศ. 2500 ได้แสดงผลในทางปฏิบัติผ่านกลไกของรัฐ เช่นการตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดการธรรมชาติ อาทิ กรมป่าไม้หรือกระทรวงเกษตรฯ และการตรากฎหมายเพื่อแสดงถึงสิทธิและอำนาจของรัฐหรือบุคคลเหนือพื้นที่ส่วนต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2452) *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์* (พ.ศ. 2473) หรือ *พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า* (พ.ศ. 2481) ฯลฯ²⁹ โดยที่วิธีคิดและการจัดการพื้นที่ของรัฐสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ทางธรรมชาติ เป็นการจัดการโดยมองว่าธรรมชาติเป็นวัตถุดิบเพื่อการผลิตและการสร้างงานตามกลไกของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม หรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นการจัดการโดยมองเรื่องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (ตลาด) เป็นด้านหลัก³⁰

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การจำแนกพื้นที่ของรัฐสมัยใหม่ได้มีผลให้พื้นที่ทางธรรมชาติมีสถานะเป็นพื้นที่ชายขอบ ส่วนคนในพื้นที่ทางธรรมชาติ เช่น กลุ่มคนบนที่สูงหรือชาวเขา ฯลฯ ถูกนิยามเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ไทยซึ่งอยู่ในดินแดนของประเทศไทย อันมีผลให้คนกลุ่มดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จาก

²⁸ ประเด็นการจำแนกพื้นที่ของรัฐสมัยจารีต โปรดดู Philip Stott, "Muang and Pa: elite views of nature in a changing Thailand," in Manas Chitakasem and Andrew Turton (eds.), *Thai Construction of Knowledge* (London: SOAS, 1991), pp. 145-146. สำหรับประเด็นการจำแนกพื้นที่ของรัฐสมัยใหม่ โปรดดู อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *คำถามแห่งยุคสมัย: ประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่* (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2542), หน้า 4-5.

²⁹ โปรดดู *การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2543); เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ), *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม 1 ป่าม่นเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536), หน้า 90-103.

³⁰ John Huckle and Adrian Martin, *Environments in a Changing World* (Essex: Pearson Education Limited, 2001), pp. 87-88.

ทรัพยากรธรรมชาติได้ ในขณะที่พื้นที่ทางวัฒนธรรมมีสถานะเป็นพื้นที่ที่รัฐให้ความสำคัญ และคนในพื้นที่จะได้รับการเอาใจใส่จากรัฐ รวมทั้งสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้ เนื่องจากเป็นประชากรของรัฐไทย³¹

สำหรับวิธีการจำแนกพื้นที่ของรัฐนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา หรืออีกนัยหนึ่ง วิธีการจำแนกพื้นที่ของรัฐในช่วงการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวได้ว่าวิธีการจำแนกพื้นที่อันสลับซับซ้อนที่กล่าวมา เป็นวิธีคิดที่มีอิทธิพลต่อวิธีคิดของรัฐในช่วงเวลานี้ มีพิกต้องกล่าวด้วยว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบรวมศูนย์อำนาจผ่านหน่วยงานของรัฐและการตรากฎหมายที่แสดงถึงสิทธิอำนาจของรัฐหรือบุคคลเหนือพื้นที่ส่วนต่าง ๆ³² รวมทั้งวาทกรรมที่กำหนดให้พื้นที่ทางธรรมชาติเป็นพื้นที่ชายขอบ และคนในพื้นที่ชายขอบเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ไทยและไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

³¹ Thongchai Winichakul, "The Other within...", pp. 44-49; อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, "จากคนนอกสู่คนชายขอบ," *ศิลปวัฒนธรรม* 20:12 (ตุลาคม 2542): 70.

³² การจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านหน่วยงานของรัฐ อาจพิจารณาได้จาก พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2518, 2521, 2522 ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง โดยสาระสำคัญของกฎหมายทั้ง 3 ฉบับก็คือ การกำหนดให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งสมาชิกเกือบครึ่งหนึ่งเป็นข้าราชการระดับสูงจากหลายกระทรวง ทำหน้าที่ดูแลจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2535 ได้มีการกำหนดให้องค์กรเอกชนที่มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการดูแลจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยการจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มีพิกต้องกล่าวด้วยว่ากฎหมายที่เปิดช่องทางให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมผ่านองค์กรเอกชนที่จดทะเบียนกับรัฐ เป็นผลจากการผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่เรียกร้องการมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ส่วนการตรากฎหมายที่แสดงถึงสิทธิอำนาจของรัฐและบุคคลเหนือพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของรัฐในช่วงเวลานี้ โปรดดู *สิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญแปลงแนวคิดสู่ปฏิบัติ* (กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2543), หน้า 8-10.

ของประเทศไทย เป็นวาทกรรมที่มีพลังในสังคมในช่วงเวลานี้ ดังปรากฏว่ามีการอธิบายถึง “ชาวเขา” ซึ่งหมายถึงความถึงกลุ่มคนบนที่สูงและมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมกับคนไทย โดยชี้ว่า “ชาวเขา” เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความขัดแย้ง ใดๆ ต่อประเทศไทยดังเช่นประชาชนคนไทย เป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหาให้แก่ชาติไทย เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ผลิตยาบ้าและบุกรุกทำลายป่า³³

มีข้อสังเกตว่าวิธีคิดเกี่ยวกับการจำแนกความเป็นอื่นของคนของรัฐในช่วงการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฯ มีมิติที่ซับซ้อนกว่าการจำแนกของรัฐช่วงสมบูรณาญาสิทธิ-พ.ศ. 2500 กล่าวคือ การจำแนกหรือกำหนดสถานะของคนมีการพิจารณาจากทรัพย์สินในครอบครองและระดับรายได้ของบุคคลเป็นเกณฑ์ ซึ่งทำให้มีการนิยาม “คนจน” ว่าเป็นคนอื่น พวกอื่น อันนำไปสู่การที่ “คนจน” อยู่ในภาวะสูญเสียความสามารถในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรส่วนกลางของรัฐ³⁴ ในขณะที่เดียวกันการจำแนกคนในพื้นที่ทางธรรมชาติเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ไทยและไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงเป็นวิธีคิดที่มีอิทธิพลต่อรัฐในช่วงการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การจำแนกหรือกำหนดความเป็นอื่นของคนในรัฐอันสลับซับซ้อนเนื่องจากการทับซ้อนของวิธีคิด 2 ลักษณะ โดยนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า มีผลให้การเบียดขับไม่ให้คนอื่นตามวิธีคิดของรัฐ สามารถขยายขอบเขตครอบคลุมกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในรัฐมากยิ่งขึ้น โดยหมายรวมทั้งกลุ่มคนในพื้นที่ทางธรรมชาติและ “คนจน” ซึ่งอาจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

³³ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, “วาทกรรมว่าด้วย ‘ชาวเขา.’” *สังคมศาสตร์* (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) 11: 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2541): 114-126.

³⁴ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “จากคนนอกสู่คนชายขอบ,” หน้า 69-75; นิธิ เอียวศรีวงศ์, *คนจนกับนโยบายการทำให้อ่อนของรัฐ* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, 2543), หน้า 2-11, 65-73.

หมายถึงกลุ่มคนในพื้นที่ทางธรรมชาติและกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม หากแต่มีทรัพย์สินในครอบครอง และรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่รัฐใช้เป็นมาตรฐาน³⁵

ควรกล่าวด้วยว่าหัวใจของการจัดการทรัพยากรรวมทั้งการจำแนกพื้นที่และผู้คนของรัฐในช่วงการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มุ่งเน้นที่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก โดยที่แนวทางการจัดการทรัพยากรในแผนพัฒนาฯ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจโดยคำนึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ หรืออีกนัยหนึ่งคือ มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็น “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่แนวทางดังกล่าวจะปรากฏในแผนพัฒนาฯ ฉบับต่อ ๆ มา³⁶

อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้ว วิธีคิด “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” เป็นเพียงวิธีคิดกระแสรองในการพัฒนาประเทศ โดยวิธีคิดที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ยังคงเป็นวิธีคิดกระแสหลักในการพัฒนาประเทศ³⁷ ซึ่งภายใต้กรอบคิดกระแสหลักของการพัฒนาประเทศ กล่าวได้ว่ารัฐพยายามที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของคนในสังคมโดยอาศัยเงื่อนไขของการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ทว่าปัญหาความยากจนของคน

---

³⁵ โปรดดูข้อคิดเกี่ยวกับเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานกำหนดความยากจนของรัฐในช่วงการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *คนจนกับนโยบายการทำให้อ่อนของรัฐ*, หน้า 2-11, 120-128.

³⁶ ซาตรี เพ็ญศรี, “วาทกรรมการพัฒนาของรัฐไทย: พ.ศ. 2504-2539,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543).

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-58.

ในสังคมไม่ได้ลดลงและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มคนสาขาอาชีพต่าง ๆ และประชาชนในเขตเมืองและเขตชนบทยังมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ³⁸

เช่นเดียวกับที่พบว่ารัฐในช่วงทศวรรษที่ 2520-ทศวรรษที่ 2530 มีลักษณะเป็น "รัฐตลาด" ที่การตัดสินใจและการปฏิบัติของรัฐให้น้ำหนักกับเหตุผลด้านการตลาดมากกว่าเหตุผลด้านอื่น ๆ รวมไปถึงการที่ประเด็นความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมือง ประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องสนับสนุนเหตุผลด้านการตลาด ตลอดจนกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้เข้าไปมีอำนาจทางการเมืองผ่านกลไกทางการเมืองในรัฐสภาและมีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายของรัฐ³⁹ กล่าวอย่างรวบรัดได้ว่าการเป็น "รัฐตลาด" จะมีผลต่อการที่กลุ่มทุนทางเศรษฐกิจสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้มากขึ้น ๆ ในขณะที่รัฐให้ความสำคัญและเอื้อประโยชน์ต่อการขยายสิทธิอำนาจของภาคธุรกิจเอกชนในพื้นที่ส่วนบุคคลและพื้นที่สาธารณะ มากกว่าสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต่าง ๆ ของประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น

ปมเงื่อนไขสำคัญของลักษณะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่ที่กล่าวมาอยู่ที่ว่า วิธีคิดและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่เป็นสิ่งที่ถูกนำมาแทนที่จารีตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น ที่ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานทรัพยากรที่สัมพันธ์กับความมั่นคงและความอยู่รอดของชุมชน โดยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์และประเพณีของชุมชนที่ตกลงกัน โดยเน้นหลักของประโยชน์ส่วนรวมและความเป็นธรรมที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นของส่วนรวมซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาตินั้นอาจจะอยู่ในพื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง

³⁸ *สามทศวรรษแห่งการพัฒนาประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: ธนาคารทหารไทยจำกัด, 2536), หน้า 97-99, 122-127, 154-156.

³⁹ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "ยุทธศาสตร์-กระบวนการรัฐ: ทางผ่านของความสำเียง," ใน *ความจริงของความจริง* (กรุงเทพฯ: คณะทำงานวาระทางสังคม, ม.ป.ป.), หน้า 43.

โดยที่สมาชิกคนอื่นสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่นั้น ๆ ได้โดยไม่ทำให้สิ่งที่สมาชิกที่เป็นเจ้าของพื้นที่ลงทุนลงแรงทำขึ้นเสียหาย ขณะเดียวกันสมาชิกของชุมชนจะต้องร่วมกันรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามกฎหมายและประเพณีของชุมชน⁴⁰

ลักษณะเช่นเดียวกันนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในชุมชนของกลุ่มคนในพื้นที่ทางธรรมชาติ เช่นชาวเขา ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ไทยด้วยลักษณะทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม⁴¹ และหากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มดังกล่าวกับรัฐสมัยจาริตจะพบว่า รัฐช่วงก่อนสมัยใหม่ไม่ได้พยายามที่จะควบคุมให้คนในพื้นที่ทางธรรมชาติอยู่ใต้อำนาจของรัฐหรือเบียดขับไม่ให้เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ คนในพื้นที่ทางธรรมชาติที่ถือเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ไทย มีสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามจาริตของตน โดยมีความสัมพันธ์ทางสังคม-เศรษฐกิจกับรัฐแต่ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ⁴²

หากพิจารณาจากแง่มุมของชุมชนท้องถิ่นโดยอิงกับคำนิยามของ “โจร” และ “โจรกรรม” ตามความเข้าใจและความรับรู้อย่างเป็นทางการของสังคมในต้น

⁴⁰ อานันท์ กาญจนพันธุ์, *มิตินชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544); อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ, *สิทธิชุมชนท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา กรณีศึกษาชุมชนลัวะ ยวน ลื้อ ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ในจังหวัดน่าน เชียงราย และเชียงใหม่* (กรุงเทพฯ: นิตยธรรม, 2546); ดนุพล ไชยสินธุ์ และคณะ, *สิทธิชุมชนท้องถิ่นอีสาน* (กรุงเทพฯ: นิตยธรรม, 2547).

⁴¹ รัตนาพร เศวตจตุล และคณะ, *สิทธิชุมชนท้องถิ่นชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย: อดีตและปัจจุบัน กรณีศึกษาและปัญหา* (กรุงเทพฯ: นิตยธรรม, 2546); ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, “องค์ความรู้แนวศตวรรษของชุมชนเกษตรกรรมในเขตป่า ศึกษากรณีชุมชนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร,” (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขา มานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534).

⁴² Thongchai Winichakul, *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*, pp. 97-100; ศรีศักร วัลลิโภดม, “ลัวะ ละว้า กะเหรี่ยง: ชนเผ่าในที่สูงกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองกับรัฐในที่ราบ,” *เมืองโบราณ* 12: 1 (มกราคม-มีนาคม 2529): 54-59.

ทศวรรษที่ 2540 อาจกล่าวได้ว่า รัฐสมัยใหม่คือ โจร ที่ปล้น (โจรกรรม) สิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น (แน่นอนที่ว่ากรกล่าวเช่นนี้สำหรับนักประวัติศาสตร์ อาจถือว่าเป็นการกล่าวที่ไม่เป็นประวัติศาสตร์ ผิดฝาผิดตัว เพราะเป็นการโยนค่านิยามของทศวรรษที่ 2540 เข้ากับลักษณะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในช่วงรัฐจาริต แต่ในด้านหนึ่งการศึกษาและอธิบายประวัติศาสตร์ที่เน้นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ศึกษาเข้ากับบริบททางเวลาของสิ่งที่ศึกษาโดยไม่ผิดฝาผิดตัว ซึ่งต่างจากที่ผู้เขียนกำลังทำนั้น เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์แบบหนึ่งมีการศึกษาประวัติศาสตร์อีกแบบหนึ่งที่กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์เอาเข้าจริงแล้วนักประวัติศาสตร์กำลังมอง และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมในอดีตด้วยสายตาและความคิดของยุคสมัยที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่ด้วยสายตาและความคิดของสังคมในช่วงเวลา (อดีต) ที่นักประวัติศาสตร์พยายามอธิบาย ส่วนอีกด้านหนึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิชุมชนของนักวิชาการจากหลายศาสตร์พบว่า ชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบันยังคงมีความคิดและปฏิบัติในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบจาริตของชุมชนที่มีมาช้านาน ผู้เขียนจึงเห็นว่าการพิจารณาจากมุมมองของชุมชนท้องถิ่น ที่อาจถือได้ว่ารัฐสมัยใหม่ปล้นสิทธิอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากชุมชนเป็นสิ่งที่อาจทำได้)

เช่นเดียวกับที่อาจกล่าวได้ว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่รัฐสมัยใหม่สนับสนุนผลักดันให้เติบโตคือ โจร ที่ปล้นทรัพยากรธรรมชาติจากชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มคนที่ถูก (รัฐ) ทำให้เป็นอื่น เช่น คนในพื้นที่ธรรมชาติหรือ "คนจน"⁴³

ศูนย์วิทยทรัพยากร

⁴³ ไพรตตุ วิทยากร เชียงกูล, "คนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา," *วารสารวิชาการสิทธิชุมชน* 1:3 (กรกฎาคม-กันยายน 2546): 9-26; มีงานเขียนที่อธิบายในลักษณะเดียวกันนี้อย่างน่าสนใจโดยขยายขอบเขตการมองรัฐชาติสมัยใหม่เป็นการที่ประเทศมหาอำนาจปล้นชิงทรัพยากรธรรมชาติจากรัฐสมัยใหม่ที่เล็กกว่าในเชิงโครงสร้างการเมือง-เศรษฐกิจโลก ผู้สนใจไพรตตุ เทเรซ่า เฮเตอร์, *โจรปล้นโลก เหตุเกิดแห่งความยากจน*, วารุณี ภูริสินสิทธิ์ (แปลและเรียบเรียง) (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง,

ปมเงื่อนสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องระหว่างโจรกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่อยู่ที่ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบรวมศูนย์และเบียดขับไม่ให้ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มคนที่ถูกทำให้เป็นอื่น ไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่นั้น นับเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้เกิด “โจร” หรือ “อาชญากร” ดังที่หลักการทางสังคมวิทยาอาชญากรรมได้ชี้ว่าบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ที่มีการปฏิบัติกันอย่างจริงจัง (ผู้เขียนบทความเห็นว่าบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ที่มีการปฏิบัติกันอย่างจริงจังในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐสมัยใหม่ ก็คือกฎหมายและวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐที่มีระบบราชการและกฎหมายเป็นสิ่งรองรับ) ไม่เพียงแต่จะมีด้านที่มีการใช้และทำหน้าที่ป้องกันอาชญากรรม แต่มีด้านที่ทำให้เกิดอาชญากรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ และสร้างบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่⁴⁴ ซึ่งเห็นได้จากกรณีการจลาจลเผาทำลายโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัม อินดัสตรี จ. ภูเก็ต ของกลุ่มประชาชนที่คัดค้านการเปิดดำเนินการของโรงงานเมื่อปี 2529 โดยที่ปัจจัยประการหนึ่งของการกระทำดังกล่าวมาจากการที่โรงงานซึ่งได้รับการอนุญาตจากรัฐในการสร้างโรงงานเพื่อให้ได้ผลผลิตมูลค่ามหาศาล อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการและรัฐ ในขณะที่ประชาชนชาวภูเก็ตซึ่งเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของโรงงานไม่ได้มีสิทธิอำนาจหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น⁴⁵

2527); วันทนา ศิวะ, *ปล้นผลิตผลโลก! ปฏิบัติการจี๊ดเสียบึงอาหารโลก*, ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ (แปล) (กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา, 2544).

⁴⁴ เสรีน ปุณณะหิตานนท์, *การกระทำผิดในสังคม สังคมวิทยาอาชญากรรม และพฤติกรรมเบี่ยงเบน* (กรุงเทพฯ: บริษัทเดอะบิซิเนสเพรสจำกัด, 2523), หน้า 355.

⁴⁵ สหชัย แจ่มประสิทธิ์สกุล, “การใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหวคัดค้านการเปิดดำเนินการของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544).

หรือกรณีโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่พบว่าในการจัดทำประชาพิจารณ์เกี่ยวกับโครงการเมื่อวันที่ 21-22 ตุลาคม 2543 กลุ่มผู้คัดค้านโครงการซึ่งอยู่ภายนอกสถานที่ทำประชาพิจารณ์ได้บุกเข้าไปในที่ประชุม และเกิดการปะทะกับกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการและเจ้าหน้าที่ตำรวจที่รักษาความปลอดภัยภายในที่ประชาพิจารณ์ รวมทั้งมีกลุ่มบุคคลบุกรุกเข้าทำลายทรัพย์สินและอาคารสถานที่ตำรวจอุธร อำเภोजะนะ จ. สงขลาในเวลาต่อมา โดยที่ปัจจัยประการหนึ่งของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาจากกรรที่กลุ่มคัดค้านซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่ตั้งโครงการได้ปกป้องสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอันเป็นสิทธิตามประเพณี เพื่อรักษาวิถีชีวิตและคุณค่าของความเป็นชุมชนของชาวบ้าน ในขณะที่รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับการให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร⁴⁶

ท้ายบท

ผู้เขียนจะไม่สรุปสาระของบทความนี้ แต่จะขอยกเอาประโยคจากคำสัมภาษณ์ของไมเคิล ไรท์ และข้อบทความของวิทยากร เชียงกุล มากล่าวในที่นี้ ไมเคิล ไรท์ คอลัมนิสต์เรื่องชื่อของนิตยสาร*ศิลปวัฒนธรรม*ได้เคยให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ "ชาติ" ไว้ตอนหนึ่งโดยยกคำของแซมมวล จอห์นสัน ที่ว่า "ความรักชาติเป็นอุดมการณ์ของโจร" พร้อมกับอธิบายว่าพวกที่อวด (อ้าง) ว่ารักชาติโดยมากเป็นโจร เนื่องจากอยากจะรักษาผลประโยชน์ เลยอ้างว่ารักชาติ⁴⁷ ส่วนวิทยากร เชียงกุล ได้เขียนบทความชิ้นหนึ่งโดยใช้ชื่อว่า "คนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา" โดยที่สาระของบทความดังกล่าวพยายามชี้ให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผูกขาดคือโจรที่ปล้นสิทธิทาง

⁴⁶ เลิศชาย ศิริชัย และคณะ, *สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้* (กรุงเทพฯ: นิตธรรม, 2546), หน้า 211-243.

⁴⁷ กองบรรณาธิการ, "พวกที่อวดว่ารักชาติโดยมากเป็นโจร," *การเมืองใหม่ ฉบับว่าด้วยชาติ* 1:4 (มีนาคม-เมษายน 2544), หน้า 13.

เศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศทำให้คนส่วนใหญ่อยู่ในภาวะยากจน⁴⁸

การกล่าวถึงความรักชาติเป็นอุดมการณ์ของโจร หรือระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกำลังปลี่ยนสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ อาจจะเป็นประโยชน์ที่สร้างความงุนงง หรืออาจถึงขั้นสร้างความไม่พอใจให้กับผู้ฟังหรือผู้อ่าน เนื่องจากความรู้กระแสหลักของสังคมไทยนับตั้งแต่มีการสถาปนารัฐสมัยใหม่เป็นต้นมา อยู่ในกรอบของการอธิบายว่า “โจร” คือคนร้ายที่ไม่เกรงกลัวกฎหมายบ้านเมืองโดยกระทำการแย่งชิงทรัพย์สินของผู้อื่นและก่อความไม่สงบให้แก่สังคม/รัฐดังที่กล่าวในตอนต้น โดยที่ส่วนประกอบสำคัญของรัฐสมัยใหม่อย่าง “ชาติ” และระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจของรัฐสมัยใหม่เป็นกลไกสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ของรัฐและประชาชนของรัฐ (แน่นอนที่ว่าทั้ง 2 สิ่งไม่ถือเป็น “โจร” เพราะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับรัฐสมัยใหม่อย่างมาก)

เช่นเดียวกับที่คนในสังคมจะคุ้นเคยกับการที่คนอื่นที่ไม่ใช่ไทย หรือคนจน จะอยู่ในฐานะของโจรหรืออาชญากร อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ามีกระแสการอธิบายที่ตรงกันข้ามกับกระแสหลักของคำอธิบายหรือความเข้าใจเกี่ยวกับโจร เช่น คำอธิบายที่ว่ารัฐสมัยใหม่ทำอาชญากรรมหรือใช้การฆาตกรรม เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจหรือกำจัดฝ่ายตรงข้ามเพื่อรักษาอำนาจ⁴⁹ บทความนี้จัดเป็นเพียงแบบฝึกหัดในการทำความเข้าใจวาทกรรมกระแสตรง ที่ตรงกันข้ามกับวาทกรรมกระแสหลัก โดยชี้ว่าจากการพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐสมัยใหม่-ชุมชน-โจร-การจัด

⁴⁸ วิทยากร เชียงกุล, “คนจนเกิดจากการปลี่ยนสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา,” *วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน* 1:3 (กรกฎาคม-กันยายน 2546): 9-26.

⁴⁹ Benedict Anderson, “Murder and Process in Modern Siam,” in *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World* (London and New York: Verso, 1998), pp. 174-191; โจ อิงภากรณ์, สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ และคณะ, *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, 2544).

การทรัพยากรธรรมชาติ อาจมองได้ว่ารัฐสมัยใหม่ได้เปลี่ยนสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น ในทางกลับกัน กลุ่มคนที่ถูกเบียดขับไม่ให้สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างคนที่ถูกจัดเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่ไทยและคนจน จะทำการในข่ายของโครงการหรืออาชญากรรมเพื่อสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นที่สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต

บรรณานุกรม

- กองบรรณาธิการ. "พวกที่อวดว่ารักชาติโดยมากเป็นโจร," *การเมืองใหม่ ฉบับว่าด้วยชาติ* 1: 4 (มีนาคม-เมษายน 2544): 2-5, 13.
- เกษียร เตชะพีระ. "คำตาม," *ฟ้าเดียวกัน* 1: 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2546): 138-139.
- เกษียร เตชะพีระ. "วัฒนธรรมการเมืองอำนาจนิยม ปฏิบัติกร ปฏิรูป ภายใต้ระบอบทักษิณ," ใน *อุ้มทนายสมชาย นิละไพจิตร บทสะท้อนวัฒนธรรมอำนาจนิยมในสังคมไทย*, หน้า 3-24. กรุงเทพฯ: คณะทำงานปกป้องนักสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน, 2544.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ. *รู้ทันทักษิณ 2*. กรุงเทพฯ: ขอคิดด้วยคน, 2547.
- ชาติรี เพ็ญศรี. "วาทกรรมการพัฒนาของรัฐไทย: พ.ศ. 2504-2539." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *คนจนกับการทำให้จนของรัฐ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, 2543.
- ประธาน วัฒนวานิชย์. *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก, 2546.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. "วาทกรรมว่าด้วย 'ชาวเขา,'" *สังคมศาสตร์* (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) 11: 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2541): 92-135.

พจนานุกรม (ร.ศ. 120) ฉบับกรมศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2541.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.

พีรศักดิ์ ชัยได้สุข. "โจรในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางยุคการปฏิรูปการปกครองรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

มูราซึมา, เอจิ. "อุดมการณ์แห่งรัฐไทยสมัยใหม่." *เกรียงศักดิ์ เศรษฐพัฒน์นิช, แปล. รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 13 (2534): 84-105.*

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. "ยุทธศาสตร์-กระบวนการรัฐ: ทางผ่านของความสำเียง." ใน *ความจริงของความจน*, หน้า 39-52. กรุงเทพฯ: คณะทำงานวาระทางสังคม, ม.ป.ป.

เลิศชัย ศิริชัย และคณะ. *สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้*. กรุงเทพฯ: นิตยธรรม, 2546.

วิทยากร เชียงกุล. "คนจนเกิดจากการปล้นสิทธิทางเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่โดยระบบทุนนิยมผูกขาดที่ด้อยพัฒนา." *วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน* 1:3 (กรกฎาคม-กันยายน 2546): 9-26.

ศรีศักร วัลลิโภดม. "ลัวะ ละว้า กะเหรี่ยง: ชนเผ่าในที่สูงกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองกับรัฐในที่ราบ." *เมืองโบราณ* 12: 1 (มกราคม-มีนาคม 2529).

สหชัย แจ่มประสิทธิ์สกุล. "การใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหวคัดค้านการเปิดดำเนินงานของโรงงานไทยแลนด์แทนทาลัมอินดัสตรี จังหวัดภูเก็ต." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

สามทศวรรษแห่งการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: ธนาคารทหารไทยจำกัด, 2536.

สายชล สัตยานุรักษ์. *สมเด็จพระยาตากษานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชน" ของชาวสยาม*. ม.ป.ท., ม.ป.พ., 2545. (เอกสารอัดสำเนา).

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. *พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย: แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาและฝึกอบรมนักข่าว หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ, 2538.

เสริน ปุณณะหิตานนท์. *การกระทำผิดในสังคม สังคมวิทยา อาชญากรรม และพฤติกรรมเบี่ยงเบน*. กรุงเทพฯ: บริษัทเดอะบิซิเนสเพรส จำกัด, 2523.

แหวง โตจิราการ, นายแพทย์. "การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประชาชน." ใน *การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน*, หน้า 124-145, อมร รักษาสัตย์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริคเอแบร์ท, 2544.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. "การเกิดแนวคิด 'หน้าที่พลเมือง' ในรัฐไทยสมัยใหม่." *รัฐศาสตร์สาร* 14: 3-15: 1 (กันยายน 2531-เมษายน 2532): 204-227.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. "จากคนนอกสู่คนชายขอบ." *ศิลปวัฒนธรรม* 20: 12 (ตุลาคม 2542): 69-76.

Huckle, John and Martin, Adrian. *Environments in a Changing World*. Essex: Pearson Education Limited, 2001.

Thongchai Winichakul. *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1994.

Thongchai Winichakul. "The Others Within: Travel and Etho-Spatial Differentiation of Siamese Subjects 1885-1910." in *Civility and Savagery: Social Identity in Tai States*, pp. 38-62, Andrew Turton, ed. London: Curzon Press, 2000.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย